

Puolet vanhuspalvelujen toimintayksiköistä havainneet asiakkaiden kaltoinkohtelua

PÄÄLÖYDÖKSET

- Vanhuspalvelujen toimintayksiköistä noin puolet (47 %) oli havainnut asiakkaan kaltoinkohtelua.
- Kotihoidossa kaltoinkohtelija on useimmin omainen tai läheinen.
- Ympäri vuorokautisessa hoidossa eniten raportoitiin asiakkaan toiseen asiakkaaseen kohdistamaa kaltoinkohtelua.
- Henkilöstön asiakkaaseen kohdentamaa kaltoinkohtelua esiintyi kotihoidossa 3 % yksiköistä ja ympärivuorokautisessa hoidossa 7 % yksiköistä.
- Tilanne vaatii tarkempaa jatkoselvitystä

Ihmisarvon kunnioittaminen on keskeinen arvo hoitotyössä ja jokaisella iäkkäällä on oikeus turvalliseen vanhuuteen. Vanhuspalveluissa työskentelevien tehtävä on tunnistaa ja puuttua asiakkaiden kaltoinkohteluun, mikäli sitä esiintyy.

WHO:n määritelmän mukaan ikääntyneisiin kohdistuvalla kaltoinkohtelulla tarkoitetaan yksittäistä tai toistuvaa tekoa tai tekemättä jättämistä, joka ilmenee luottamuksellisessa suhteessa ja josta aiheutuu haittaa tai tuskaa ikääntyneelle. Kaltoinkohtelu voi olla fyysistä väkivaltaa, psyykkistä tai sosiaalista kaltoinkohtelua, seksuaalista hyväksikäyttöä, taloudellista hyväksikäyttöä, hoidon ja avun laiminlyöntiä tai muuta oikeuksien rajoittamista ja loukkaamista sekä ikäihmisen ihmisarvoa alentavaa kohtelua (WHO, 2002). Kaltoinkohtelua voi tapahtua ikäihmisen läheisessä ihmissuhteessa, sitä voi esiintyä hoivayksiköissä tai kotihoidossa.

Psyykinen ja sosiaalinen kaltoinkohtelu voi olla sanallista: määräilyä, moittimista tai rankaisemista tai karkeaa, epäasiallista tai lapsenomaista kielenkäyttöä. Se voi myös olla asukkaan toiveiden ja tahdon huomiotta jättämistä, eristämistä ja yksin jättämistä vastoin asukkaan tahtoa, vähättelyä ja mitätöintiä. Fyysistä kaltoinkohtelua ovat kovakouraisuus hoitoimenpiteissä, liikkumisen rajoittaminen, pakottaminen tiettyihin toimenpiteisiin ja pahoinpitely. Seksuaalista hyväksikäyttöä on mikä tahansa sellainen seksuaalinen kontakti, johon iäkäs ei ole halukas tai jota hän ei ymmärrä ja johon hän ei kykene antamaan lupaa.

Ikääntyneiden kaltoinkohtelua esiintyy tavallisimmin kotona tai palveluasumisessa ja se voi tapahtua sekä asukkaiden välillä että omaisten tai henkilökunnan ikääntyneeseen kohdistamana.

THL selvitti kaltoinkohtelun esiintymistä yhdellä toukokuussa 2023 ikääntyneiden hoitoa, hoivaa tai kuntoutusta tarjonneilta toimintayksiköiltä. Kyselyyn vastasivat toimintayksiköiden esihenkilöt tai vastuuhenkilöt. Vastaukset antavat kuvan ilmiön yleisyydestä yleisellä tasolla, mutta eivät kerro esimerkiksi kaltoinkohtelutilanteiden määrästä. Lisäksi esimiehiltä kysyttiin, onko yksikössä annettu kaltoinkohteluun liittyvää toimintaohjeistusta. Tulosten perusteella voidaan arvioida jatkotoimien tarpeellisuutta.

Kyselyn tulokset

Vanhuspalvelujen tila seurantatutkimuksen yhteydessä pyydettiin toimintayksiköiden esimiehiä tai vastuuhenkilöitä vastaamaan kysymykseen ”Onko yksikössänne havaittu kaltoinkohtelua? Vastaukset pyydettiin kolmea tilannetta koskien: Henkilöstö on kaltoinkohdellut asiakasta, Omainen tai läheinen on kaltoinkohdellut asiakasta ja Asiakas on kaltoinkohdellut toista asiakasta. Kuviossa 1 on esitetty niiden yksiköiden osuus kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa, jotka olivat havainneet kaltoinkohtelua eri tilanteissa.

Minna-Liisa Luoma
THL

Sari Kehusmaa
THL

Anna-Mari Aalto
THL

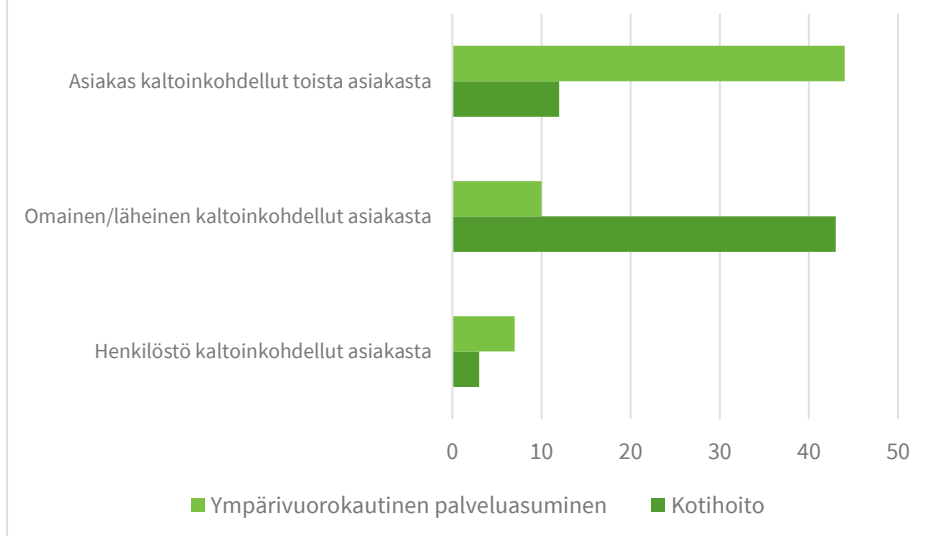
VERTAISTUKEA TARJOAVAT MM.

- [Muistiyhdistykset](#)
- [Vertaislinja](#)-tukupuhelin
- [Tukinet](#)-keskustelupalsta
- [Työikäiset muistidiagnoosin saaneet](#) -verkkovertaisryhmä
- [Kun isä unohti](#) -verkkovertaisryhmä nuorille

TUKEA KALTOINKOHDELLULLE:

- Voit tehdä huoli-ilmoituksen, jos olet huolissasi jonkun henkilön hyvinvoinnista, terveydestä tai turvallisuudesta.
- [Nollalinja](#)
- [Turvakodit](#)
- [Suvanto ry](#)

Onko yksikössäsi havaittu kaltoinkohtelua?

Kuvio 1. Yksiköiden osuus kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa, jotka olivat havainneet kaltoinkohtelua eri tilanteissa (Lähde: Vanhuspalvelujen tila seuranta, THL 2023).

Vastauksista havaitaan, että kaltoinkohtelua ilmiönä esiintyy vanhuspalveluissa melko yleisesti. Miltei puolet (47 %) yksikköjen esimiehistä raportoi havainneensa jonkin esitetystä kaltoinkohtelutilanteista. Henkilöstön asiakkaaseen kohdentamaa kaltoinkohtelua raportoi 3 % kotihoidon yksiköistä ja 7 % ympärivuorokautisen hoidon yksiköistä. Kaltoinkohtelua esiintyy vastausten perusteella yleisimmin kotihoidossa siten, että sen tekijä on omainen tai läheinen. Kotihoidossa 43 % yksiköistä raportoi havainneensa omaisten tai läheisten tekemää kaltoinkohtelua. Sen sijaan ympärivuorokautisessa hoidossa eniten raportoitui asiakkaan toiseen asiakkaaseen kohdistamaa kaltoinkohtelua.

Kyselyn perusteella ei pystytä arvioimaan tapahtuneiden kaltoinkohtelutilanteiden määrää tai niille altistuneiden asiakkaiden määrää. Vastaukset kuvaavat ilmiön yleisyyttä koti- ja ympärivuorokautisen hoidon toimintakentässä esimiehen raportoimana. Kysymystä ei myöskään oltu rajattu ajallisesti, joten kaltoinkohtelutilanteet ovat voineet jakautua pitkälle ajanjaksolle.

Toimintaohjeistus kaltoinkohtelun kohtaamisessa

Kaltoinkohtelua kohdattaessa on tärkeää, että henkilöstöllä on tiedossaan toimintatapa, jolla tilanteisiin puututaan. Toimintakäytäntöjen ohjeistuksesta esimiehiltä kysyttiin seuraavasti: ”Onko yksikössä määritelty toimintatapa asiakkaiden kaltoinkohtelun kohtaamiseen ja viranomaisyhteistyöhön?” Noin kaksi kolmesta yksiköstä (74 %) ilmoitti, että toimintatapa on määritelty molempiin sekä kaltoinkohtelun kohtaamiseen että viranomaisyhteistyöhön. Kuitenkin joka kymmenes yksikkö (9 %) ilmoitti, että kumpaakaan toimintatapaa ei ole määritelty. Lopuilta, noin 16 %, yksiköistä puuttui ohjeistus joko kohtaamisesta tai viranomaisyhteistyöstä.

Pohdinta

Vanhuspalveluja käyttävät ovat monin tavoin haavoittuva ryhmä, jonka suuri avun tarve voi altistaa heidät kaltoinkohtelulle. Kyselyssä kotihoidon toimintayksiköt olivat havainneet huomattavan usein omaisten ja läheisten tekemää kaltoinkohtelua. Iäkkäällä henkilöllä esiintyvät sairaudet ja niiden oireet voivat johtaa hoivaan osallistuvan tai läheisen väsymiseen. Myös tietämättömyys sairauteen liittyvistä oireista, esimerkiksi käyttäytymisen häiriöistä, voi lisätä kaltoinkohtelun riskiä. Läheisissä ihmissuhteissa on voinut olla parisuhdetai perheväkivaltaisuutta jo ennen vanhuspalvelujen asiakkuutta, ja kaltoinkohtelu tunnistetaan, kun kotihoidon ammattilainen seuraa tilannetta säännöllisesti.

Palvelujärjestelmää on muutettu siihen suuntaan, että entistä useammin iäkkäät asuvat pitkään kotona. Vähemmän on yhteiskunnassa keskusteltu siitä, millaisia resursseja se vaatii puolisolta tai muilta läheisiltä ja onko heille riittävästi tukea tarjolla.

Muistiliitto on tuonut esiin, että vertaistuki¹ on monelle muistisairaalle ja läheiselle se kaikkein tärkein avun ja tuen muoto. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa sitä, että samankaltaisessa tilanteessa olevat ihmiset jakavat kokemuksiaan. Vertaistukea voi saada ja antaa monin tavoin: kaksin, ryhmissä tai verkostoissa, kasvotusten, puhelimitse tai internetissä. Jos muistisairaus on muuttanut sosiaalisten suhteiden verkostoa, tarve tulla kuulluksi ja jakaa kokemuksia korostuu. Vertaistukiryhmässä ei välttämättä etsitä ongelmille ja haasteellisille tilanteille ratkaisua, vaan puretaan tunteita ja päästään sitä kautta sinuiksi tilanteen kanssa. Luotettavassa ilmapiirissä voi käydä läpi vaikeita tunteita, kuten häpeää, riittämättömyyttä ja luopumisen vaikeutta.

Edelleen suuri osa kaltoinkohtelusta jää tunnistamatta. Kaltoinkohteluksi joutunut ei useinkaan halua itse tuoda asiaa esiin. Toisen avusta riippuva iäkäs voi pelätä, että ei saa jatkossa tarvitsemaansa apua, jos asia nostetaan esiin (Valtokari ym. 2021). Ammattilainen voi kuitenkin havaita merkkejä kaltoinkohtelusta. Näitä voivat olla laiminlyöntiin viittaavat asiat, kuten hoitamattomuus ja ongelmat ravitsemuksen tai lääkehoidon toteutumisessa. THL:n kyselyyn vastasivat toimintayksikköjen esimiehet. Kaikki havaittu kaltoinkohtelu ei välttämättä tule heidän tietoonsa.

Ympäri vuorokautisen hoidon toimintayksiköissä havaittiin melko yleisesti asiakkaan kaltoinkohtelevan toista asiakasta. Sairautensa vuoksi jotkut asiakkaat voivat olla aggressiivisia tai määrällä, moittia tai nimitellä toisia asiakkaita ja henkilöstöä. Ammattitaitoinen henkilökunta pyrkii löytämään keinoja ehkäistä näitä tilanteita. Ympäri vuorokautisen hoidon asiakasrakenne on muuttunut raskaampaan suuntaan ja entistä useammalla asiakkaalla on esimerkiksi käyttäytymisen häiriöitä.

Kyselyssä raportoitiin myös henkilöstön asiakkaaseen kohdistamaa kaltoinkohtelua. Hoivakodeissa ikääntyneiden kaltoinkohteluun on tutkimusten mukaan eri syitä. Lindbloomin systemaattisen katsauksen mukaan kaltoinkohtelu laitoksessa johtuu siitä, että henkilökunnalla ei ole riittävästi koulutusta tai osaamista muistisairaiden hoivaan. Lisäksi henkilöstöpula voi olla syynä kaltoinkohteluun. Riittämätön henkilöstö johtaa siihen, että hoitokotien asukkaat eivät saa asianmukaista huomiota ja hoitoa. Henkilöstöpulan vuoksi hoivakodissa voi esiintyä laiminlyöntiä, kun hoivakodin asiakkaat jätetään ilman valvontaa, mikä vaarantaa heidät (Lindbloom ym. 2007). Myös Valviran 2016 kyselyn mukaan liian vähäisestä henkilökuntamäärästä johtuva kiire ja stressi sekä vakituisen henkilöstön riittämättömyys lisäävät kaltoinkohtelun riskiä. Lisäksi havaittiin, että kaltoinkohtelun riskiä lisäsi yksikön suuruus, epäasianmukaiset asuin- ja hoitotilat sekä puutteet ohjeistuksessa ja oma-valvonnassa. Henkilöstön riittämättömyys ja mahdolliset puutteet osaamisessa voivat johtaa myös asiakkaiden väliseen kaltoinkohteluun.

Henkilöstön asiakkaaseen kohdentamaan kaltoinkohteluun tulee aina puuttua. Siksi on positiivista, että yksikköjen esimiesten tietoon on tullut tapauksia, joista he raportoivat. On tärkeää, että toimintayksiköissä on kehitetty toimintamalli tai ohjeet havaittujen kaltoinkohtelutilanteiden varalta. Kyselyssämme havaittiin puutteita ohjeistuksessa joka kolmannessa yksikössä. Valviran 2016 tekemän kyselyn perusteella kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi on tärkeää lisätä työyhteisöjen ilmapiirin avoimuutta ja keskusteluvuutta. Kun ilmapiiri on avoin, on havaitusta kaltoinkohtelusta helppo kertoa esimiehelle tai itse puuttua asiaan.

Kaltoinkohtelu on painava syy ilmoittaa sosiaalihuollon tuen tarpeesta. Kaltoinkohtelua kokeneet voidaan määrittellä Sosiaalihuoltolain 3§:n mukaisesti erityistä tukea tarvitseviksi asiakkaita, joiden omatyöntekijänä on sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijällä tulee olla oikeus velvoittaa myös yhteistyökumppaneita toimimaan kaltoinkohteluepäilyn selvittämiseksi sekä asiakkaan tukemiseksi. Kaltoinkohteluun puuttumisessa sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli huolehtia siitä, että asiakkaan tilanne huomioidaan hänen palveluissaan. (Niemi 2018).

¹ <https://www.muistiliitto.fi/fi/tuki-ja-palvelut/hoito-ja-kuntoutus/vertaistuki>.

Tehdyn kyselyn perusteella kaltoinkohtelua esiintyi verraten usein vanhusrpalvelujen asiakkailla. Kyselyn heikkous on, että se oli suppea ja siihen vastasivat yksikköjen esimiehet. Voidaan olettaa, että kaikki tapahtunut kaltoinkohtelu ei tule esimiesten tietoon. Saadun tuloksen perusteella tarvitaan asian jatkoselvittämistä, jotta voidaan varmistaa vanhusrpalveluissa kaikkien asiakkaiden hyvä kohtelu ja turvallinen elämä.

Lähteet

Lindbloom, E. J., Brandt, J., Hough, L. D., & Meadows, S. E. (2007). Elder mistreatment in the nursing home: A systematic review. *Journal of the American medical director's association*, 8(9), 610-616.

Niemi, M. Sosiaalinen raportti ikääntyneiden perhesuhteissa ilmenevästä kaltoinkohtelusta. Helsingin kaupunki, 2018.

Tallavaara M-S, Autti L, Uusitalo E. Kaltoinkohtelu ympärivuorokautisissa vanhustenhuollon yksiköissä työntekijöiden havainnoimana. Valvira Selvityksiä 1:2016. https://www.valvira.fi/documents/14444/1835702/Selvityksia_kaltoinkohtelu_vanhustenhuollon_yksikoissa.pdf/e530024a-9274-4cc1-b651-5d5c03a9661c

The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse [verkkodokumentti]. Geneve: World Health Organization 2002. www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf

Valtokari M, Alastalo H, Luoma M-L. Ikääntyneiden kaltoinkohtelu ja sen tunnistaminen huoli-ilmoituksen avulla. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-619-0>

Muuta kirjallisuutta

Ring M, Hammar T. Huoli-ilmoituksen käyttö Suomessa – selvitys. Työpaperi 46/2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Tämän julkaisun viite:

Puolet vanhusrpalvelujen toimintayksiköistä havainneet asiakkaiden kaltoinkohtelua. Tutkimuksesta tiiviisti 45/2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-150-4 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-150-4>